

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA

[TADY KLEPNĚTE A NAPIŠTE NÁZEV FAKULTY]
FAKULTA

CHEMICKÉ VÝPOČTY S LOGIKOU II

TOMÁŠ HUDEC

OSTRAVA 2003

Na této stránce mohou být základní tirážní údaje o publikaci.

OBSAH PŘEDMĚTU

Úvod	3
1. Roztoky	
1.1. Hmotnostní procentová koncentrace	5
1.2. Objemová procentová koncentrace	11
1.3. Molární koncentrace	13
1.4. Molalita	19
1.5. Ředění roztoků	21
1.6. Zahušťování roztoků	29
1.7. Mísení roztoků o různých koncentracích	35
2. Termochemie	43
Literatura	49

Obsah může přetéci i na tuto (sudou) stranu.

Ú V O D

Tento učební text navazuje na distanční text Chemické výpočty s logikou I a v intencích tohoto textu se snaží podat téma, které je pro chemika jedním ze základních. Roztoky a znalosti jejich přípravy jsou tématem, které je často díky složitosti výpočtů neoblíbené a co je horší i nepochopené. Termochemie jako nejméně frekventované téma chemické termodynamiky také umožňuje některá zjednodušení, která se pokouším ve svém textu podhalit. Cílem kurzu je pracovat s účastníky na odhalení univerzálních postupů řešení skupin úloh s co nejmenšími nároky na znalosti vzorců a pouček.

Základním myšlenkovým pochodem je tady logická úvaha. Základním matematickým aparátem je tady „trojčlenka“. Obsah textu mohou účastníci kurzu bezprostředně využít při své práci s žáky základních i středních škol.

Předpokládám, že oba texty a s nimi spojené kurzy poslouží k doplnění metod, které již účastníci, či čtenáři používají.

Po prostudování textu budete znát:

- metodiku řešení početních úloh chemie v oblasti roztoků a termochemie
- analogie mezi metodami řešení těchto úloh
- možnosti zobecnění některých řešení
- praktická řešení vybraných skupin úloh

Budete schopni:

- řešit vybrané početní úlohy chemie za použití minimálních nároků na paměťovou složku.
- přistupovat k problematice početních úloh chemie vybraných oblastí pouze se základním matematickým aparátem.
- logicky navrhnout řešení konkrétních úloh

Získáte:

- širší přehled v oblasti řešení početních úloh chemie
- logické souvislosti
- možnost vzájemného doplnění s „klasickými“ metodami řešení
- možnost praktického využití ve své pracovní činnosti

Čas potřebný k prostudování učiva předmětu:
2 + 18 hodin (teorie + řešení úloh)

Úvod může přetéci na tuto (sudou) stránku.

1. ROZTOKY

V této kapitole se dozvíte:

- jednoduché postupy řešení úloh výše uvedeného tématu

Budete schopni:

- s minimálním aparátem řešit úlohy výše uvedeného tématu

Klíčová slova této kapitoly:

Koncentrace, roztok, ředění, zahušťování, mísení

Čas potřebný k prostudování učiva kapitoly:
1,5 + 14 hodiny (teorie + řešení úloh)

1.1. HMOTNOSTNÍ PROCENTOVÁ KONCENTRACE

Hmotnostní procentová koncentrace ... $p_m(B)$ ... vyjadřuje hmotnost rozpuštěné látky B ve 100 g (kg apod.) roztoku.

$$p_m(B) = \frac{m(B) \cdot 100}{m_{\text{roztoku}}}$$

Jaká je procentová koncentrace roztoku získaného rozpuštěním 17 gramů hydroxidu sodného ve 130 gramech (ml) vody ?

m NaOH (g)	...	m roztoku (g)
17	...	17 + 130 = 147
<u>x</u>	...	<u>100</u>

$$x = \frac{17 \cdot 100}{147} = \underline{11,56 \text{ g}}$$

Roztok má koncentraci 11,56 % .

Průvodce studiem.

Koncentrace ... vyjádření složení vicesložkové soustavy na základě množství jejích jednotlivých složek.

Urči procentovou (procentuální) koncentraci roztoku, který obsahuje ve 120 gramech 5 gramů soli .

m soli (g)		m roztoku (g)
5	...	120
x	...	100

$$x = \frac{5 \cdot 100}{120} = \underline{4,2 \text{ g}}$$

Roztok má koncentraci 4,2 % .

Průvodce studiem.

Stačí tedy zjistit hmotnost soli ve 100 gramech roztoku, přičemž mohou pracovat obecně a konkrétní sůl znát nepotřebují.

Úkol k textu.

Vypočti předchozí dvě úlohy pomocí základního vztahu a porovnej rychlost a obtížnost řešení. Připrav si argumenty na obhajobu obou postupů .

Průvodce studiem.

Pracujeme – li s hydráty solí, je nutno provést příslušný přepočet.

Logicky vezmu při přípravě roztoku více hydrátu a méně vody.

Hydráty ... látky vznikající hydratací, tj. adicí vody na bezvodou složku (anhydrid). Původní molekula vody se nerozštěpí.

Příprav 200 gramů 10 % roztoku uhličitanu sodného, je – li k dispozici krystalová soda.

200 g 10 % roztoku jakékoliv soli připravím smísením 20 g soli a 180 g (ml) vody .

Hydrát : $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10 \text{H}_2\text{O}$

$M (\text{Na}_2\text{CO}_3) = 105,989 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$

$M (\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10 \text{H}_2\text{O}) = 285,989 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$

m hydrátu (g)		m bezvodé soli (g)
285,989	...	105,989
x	...	20

$$x = \frac{20 \cdot 285,989}{105,989} = \underline{53,97 \text{ g}}$$

Musím rozpustit 53,97 gramů krystalové sody ve 146,03 mililitrech vody.

V 93,5 ml vody bylo rozpuštěno 6,5 g modré skalice. Jaká je procentová koncentrace vzniklého roztoku ?

Průvodce studiem.

Zjistíme, kolik bezvodého síranu je ve 100 gramech roztoku.

$M (\text{CuSO}_4) = 159,604 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$

$M (\text{CuSO}_4 \cdot 5 \text{H}_2\text{O}) = 249,68 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$

m bezvodé soli (g)		m hydrátu (g)
159,604	...	249,68
x	...	6,5

$$x = \frac{6,5 \cdot 159,604}{249,68} = \underline{4,16 \text{ g bezvodého síranu}}$$

množství roztoku : $6,5 \text{ g} + 93,5 \text{ g} = 100 \text{ g}$

Vzniklý roztok má procentovou koncentraci 4,16 % .

Průvodce studiem.

Mnoho těchto příkladů lze vyřešit pouhou úvahou tzv. z hlavy !

Jak se připraví 20 gramů 2 % roztoku KOH ?

2 % z 20 = 0,4 g KOH + 19,6 ml H₂O (úvaha „ z hlavy “)

Je nutno rozpustit 0,4 gramy KOH v 19,6 mililitrech vody .

Kolik gramů NaOH a kolik mililitrů vody je třeba použít na přípravu 2 litrů 30 % roztoku o hustotě 1,328 g . cm⁻³ ?

$$m_{\text{roztoku}} = 2000 \cdot 1,328 = \underline{2\,656\text{ g}}$$

m NaOH (g)		m roztoku (g)
30	...	100
x	...	<u>2656</u>

$$x = \frac{30 \cdot 2656}{100} = \underline{796,8\text{ g}}$$

V 1859,2 mililitrech vody je nutné rozpustit 796,8 gramů NaOH .

Kolik gramů HCl obsahuje 12,13 ml 32% roztoku o hustotě 1,159 g.cm⁻³ ?

$$m_{\text{roztoku}} = 12,13 \cdot 1,159 = \underline{14,1\text{ g}}$$

m HCl (g)		m roztoku (g)
32	...	100
x	...	<u>14,1</u>

$$x = \frac{14,1 \cdot 32}{100} = \underline{4,5\text{ g}}$$

V tomto roztoku je 4,5 g HCl .

Korespondenční úkol.

1. Jakou hmotnost má chlorid sodný potřebný k přípravě 15% vodného roztoku o hmotnosti 112 gramů ?
2. Vypočtete hmotnost zelené skalice , která je nutná k přípravě 250 gramů 8 % roztoku síranu železnatého .

Průvodce studiem.

Skalice ... skupinový triviální název některých krystalických síranů.

1.2. OBJEMOVÁ PROCENTOVÁ KONCENTRACE

Objemová procentová koncentrace ... $p_v(B)$ ... vyjadřuje objem rozpuštěné látky B ve 100 ml (1 apod.) roztoku.

$$p_v(B) = \frac{V(B) \cdot 100}{V_{\text{roztoku}}}$$

Průvodce studiem.

Princip práce stejný jako v předchozí kapitole

Kolik ml absolutního alkoholu minimálně obsahuje 500 ml piva zn. RADEGAST o koncentraci min. 3,8 objemových % ?

3,8 % z 500 ml ... 19 ml (opět výpočet „z hlavy“)

V 1 lahvi RADEGASTU je minimálně 19 ml čistého alkoholu.

Vodný roztok etanolu obsahuje ve 400 ml roztoku 60 ml absolutního alkoholu. Jaká je koncentrace roztoku v objemových % ?

$V_{C_2H_5OH}$ (ml)		V_{roztoku} (ml)
60	...	400
<u>x</u>	...	100

$$x = \frac{60 \cdot 100}{400} = \underline{15 \text{ ml}}$$

Vodný roztok etanolu obsahuje 15 obj. % alkoholu.

Průvodce studiem.

Samozřejmě opět je možná úvaha ... „z hlavy“

Korespondenční úkol.

1. Kolik ml absolutního alkoholu obsahuje 350 ml destilátu o koncentraci 22 obj. % ?

Průvodce studiem.

Tady vidíme, že pojem roztok je možná obecnější, než si myslíme. Roztoky jsou homogenní soustavy dvou nebo více látek, jejichž částičky jsou v molekulárně disperzním stavu homogenně rozptýleny v celém objemu (neshlukují se v určitých místech). Roztoky mohou být plynné, kapalně nebo tuhé.

1.3. MOLÁRNÍ KONCENTRACE

Molární koncentrace ... $c(B)$ ... vyjadřuje podíl látkového množství rozpuštěné látky B a objemu vzniklého roztoku.

$$c(B) = \frac{n(B)}{V_{\text{roztoku}}}, \text{ jednotka} = \text{mol} \cdot \text{m}^{-3}, \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$$

Průvodce studiem.

Mol n ... jednotka látkového množství, je to množství látky, v němž je tolik částic dané látky, kolik je atomů C^{12} v přesně 12 gramech čistého nuklidu C^{12} .

Jaká je molární koncentrace roztoku o objemu 1200 mililitrů, který obsahuje 40 gramů hydroxidu sodného ?

Průvodce studiem.

Zjistíme látkové množství hydroxidu v 1 litru roztoku.

A) Množství hydroxidu (v g) v 1 litru roztoku.

m NaOH (g)	V roztoku (l = dm ³)
40	1,2
x	1

$$x = \frac{40}{1,2} = \underline{33,33 \text{ g}}$$

B) Přepočítání na n

$$M(\text{NaOH}) = 39,997 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$$

n (mol)	m (g)
1	39,997
x	33,33

$$x = \frac{33,33}{39,997} = \underline{0,83 \text{ g}}$$

Koncentrace roztoku je $c = 0,83 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$, je to tedy 0,83 M roztok.

Průvodce studiem.

V chemii se nepoužívá obvykle základní jednotka $\text{mol} \cdot \text{m}^{-3}$, ale $\text{mol} \cdot \text{dm}^{-3}$ ($\text{mol} \cdot \text{l}^{-1}$), kterou lze označit zvláštním symbolem M .

Tedy roztok, jehož koncentrace je $1 M$ se nazývá jednomolární.

Jak se připraví 500 ml 0,25 M roztoku síranu draselného ?

$$M(\text{K}_2\text{SO}_4) = 174,254 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$$

Průvodce studiem.

Vyřešíme přípravu 1 litru roztoku a poté přepočteme na požadovaný objem

m (g)		n (mol)
174,254	...	1
<u>x</u>	...	<u>0,25</u>

$$x = 174,254 \cdot 0,25 = 43,5 \text{ g} \quad \dots \quad \text{v 1 litru}$$

$$\quad \quad \quad \underline{x \text{ g}} \quad \dots \quad \underline{\text{v 0,5 litru}}$$

$$x = 43,5 \cdot 0,5 = \underline{21,75 \text{ g}}$$

Navážíme 21,75 gramů síranu draselného, který doplníme v kádince destilovanou vodou na objem 500 ml.

Průvodce studiem.

Pozor na praktickou přípravu v laboratoři !!!

Úkol k textu.

Vypočtete předchozí příklad pomocí základních vzorců.

Průvodce studiem.

Nikdy jsem netvrdil, že všechny výpočty pomocí „trojčlenky“ jsou kratší, ale že vyžadují méně náročný aparát – matematický i paměťový.

Kolik gramů modré skalice obsahují 2 litry 2 M roztoku síranu měďnatého ?

Průvodce studiem.

Pro zkrácení a zrychlení výpočtu lze velmi dobře v některých případech kombinovat základní vztahy s „trojčlenkou“

Např. : $m = c \cdot M \cdot V$

A) Bezvodá látka

$$M(\text{CuSO}_4) = 159,604 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$$

$$x = 159,604 \cdot 0,1 \cdot 2 = \underline{31,92 \text{ g}}$$

B) Přepočet na hydrát

$$M(\text{CuSO}_4 \cdot 5 \text{H}_2\text{O}) = 249,68 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$$

m hydrátu (g)		m bezvodé soli (g)
249,68	...	159,604
x	...	<u>31,92</u>

$$x = \frac{31,92 \cdot 249,68}{159,604} = \underline{49,93 \text{ g}}$$

2 litry tohoto roztoku obsahují 49,93 gramů skalice modré .

Jakou procentovou koncentraci má kyselina chlorovodíková
o $c = 12 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$ a hustotě $1,18 \text{ g} \cdot \text{cm}^{-3}$?

Průvodce studiem.

Zjistíme množství HCl (v g) ve 100 gramech roztoku .

$$M(\text{HCl}) = 36,46 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$$

m HCl (g)		m roztoku (g)
$12 \cdot 36,46 = 437,52$	...	$1,18 \cdot 1000 = 1180$
<u>x</u>	...	<u>100</u>

$$x = \frac{437,52 \cdot 100}{1180} = \underline{37 \text{ g}}$$

Tento roztok má koncentraci 37 % .

Jaká je molární koncentrace 10 % roztoku hydroxidu draselného o hustotě $1,08 \text{ g} \cdot \text{cm}^{-3}$?

A) Množství hydroxidu v 1 litru roztoku

m KOH (g)		V roztoku (ml)
10	...	$1,08 \cdot 100 = 92,6$
<u>x</u>	...	<u>1000</u>

$$x = \frac{1000 \cdot 10}{92,6} = \underline{108 \text{ g}}$$

B) Přepočet na n

$$M(\text{KOH}) = 56,1 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$$

n (mol)		m (g)
1	...	56,1
<u>x</u>	...	<u>108</u>

$$x = \frac{108}{56,1} = \underline{1,93 \text{ M}}$$

Tento roztok má koncentraci $c = 1,93 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$.

Korespondenční úkol.

1. Jaká je molární koncentrace roztoku o objemu $V = 3,8 \text{ dm}^3$, který obsahuje síran sodný o hmotnosti $m = 110 \text{ g}$?
2. Kolik ml 96 % kyseliny sírové o hustotě $1,8355 \text{ g} \cdot \text{cm}^{-3}$ je třeba k přípravě 1 litru 0,5 M roztoku kyseliny sírové .
3. 37 % kyselina chlorovodíková má hustotu $1,18 \text{ g} \cdot \text{cm}^{-3}$. Jaká je její molární koncentrace ?

Část pro zájemce.

Následující kapitola, která se týká molality není součástí základního učiva chemie na základních a středních školách.

1.4. MOLALITA

Molalita ... $\mu(B)$ ... vyjadruje podíl látkového množství rozpuštěné látky B a hmotnosti rozpouštědla.

$$\mu(B) = \frac{n(B)}{m_{\text{rozpuštědla}}}, \text{ jednotka} = \text{mol} \cdot \text{kg}^{-1}$$

Určete molalitu 38 % kyseliny chlorovodíkové .

$$M(\text{HCl}) = 36,46 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$$

m HCl (g)		m rozpouštědla (g)
38	...	62
x	...	1000

$$x = \frac{38 \cdot 1000}{62} = \underline{612,9 \text{ g}}$$

n (mol)		m (g)
1	...	36,46
x	...	612,9

$$x = \frac{612,9}{36,46} = \underline{16,81 \text{ mol} \cdot \text{kg}^{-1}}$$

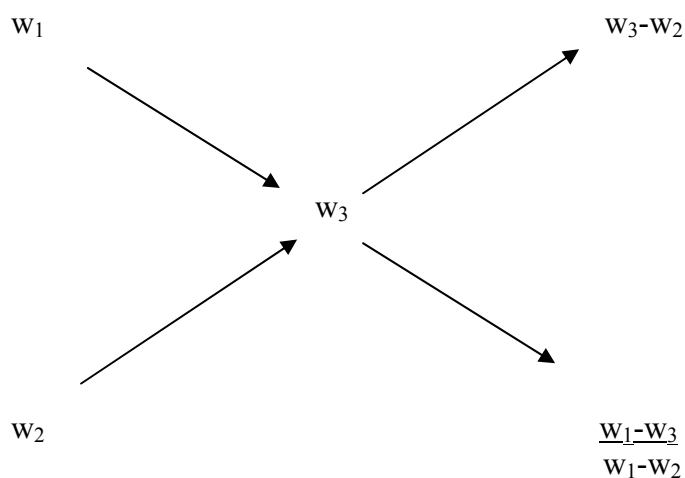
Tento roztok má molalitu $\mu = 16,81 \text{ mol} \cdot \text{kg}^{-1}$.

1.5. ŘEDĚNÍ ROZTOKŮ

Ředění roztoku ... přidáme – li k roztoku čisté rozpouštědlo, zvýší se hmotnost a objem roztoku, množství rozpuštěné látky se nemění. V důsledku toho se sníží koncentrace roztoku.

Křížové pravidlo ... schematické vyjádření bilanční rovnice

Platí :

- $m_1/m_2 = w_3 - w_2 / w_1 - w_3$
- $w_1 > w_2$
- w ... hmotnostní zlomek, p_m

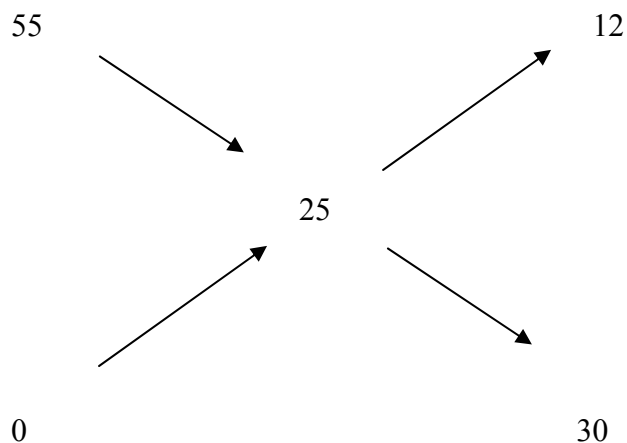
Průvodce studiem.

Voda jako rozpouštědlo má koncentraci všech typů = 0.

Kolik hmotnostních dílů vody je třeba na zředění 55 % roztoku kyseliny dusičné na roztok 25 % ?

Je třeba smísit 12 dílů HNO₃ a 30 dílů vody .

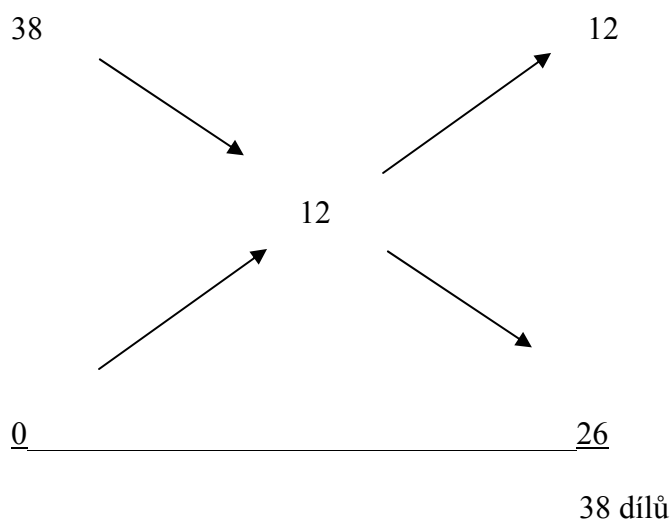
Průvodce studiem.

Pracuji s hmotnostními nebo objemovými díly podle typu procentové koncentrace.

Pokud není uvedeno jinak, pracujeme s hmotnostními procenty.

Kolik gramů 38 % kyseliny sírové je nutno zředit vodou na přípravu 150 gramů 12 % kyseliny sírové ?

m (g)	...	Počet dílů
150	...	38
x	...	12

$$x = \frac{12 \cdot 150}{38} = \underline{47,37 \text{ g } 38 \% \text{ H}_2\text{SO}_4}$$

$$\text{H}_2\text{O} \dots 150 - 47,37 = 102,63 \text{ g} = \underline{102,63 \text{ ml}}$$

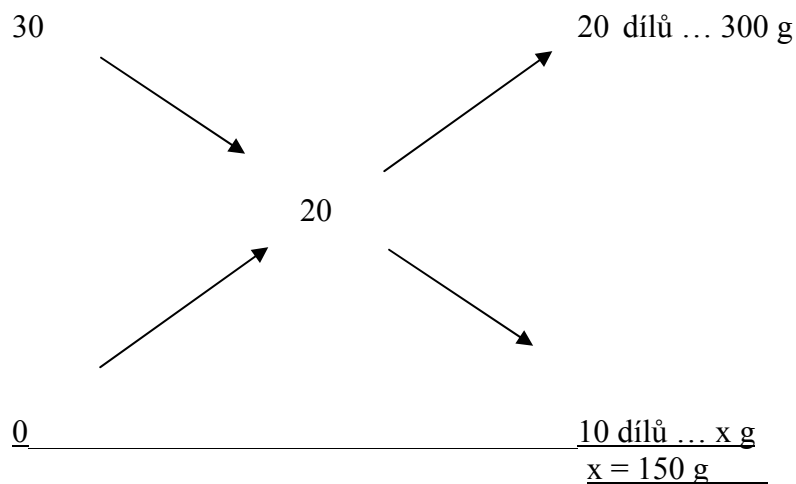
Průvodce studiem.

Lze také nejdříve spočítat hmotnost 1 dílu a tuto pak násobit příslušným počtem dílů kyseliny a vody.

Musíme smísit 47,37 gramů 38% kyseliny sírové s 102,63 mililitry vody.

Jak lze připravit ze 300 gramů 30% roztoku 20% roztok ?

Do původního roztoku přilijeme 150 mililitrů vody.

Jaká bude výsledná koncentrace roztoku, zředí – li se 100 gramů 15% kyseliny dusičné 120 mililitry vody?

A) Zjistíme celkové množství HNO_3 ve 100 g roztoku.

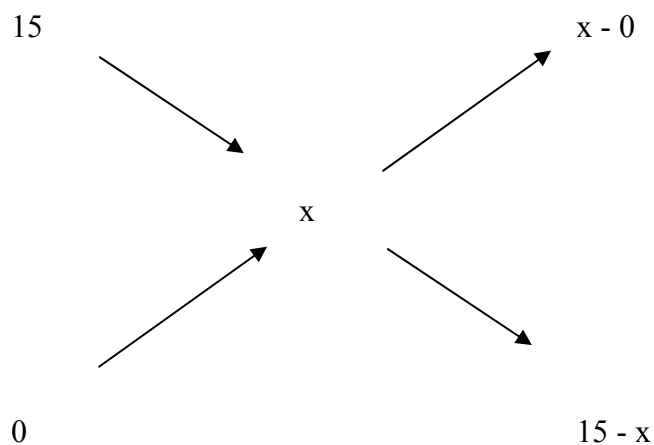
$$m_{\text{roztoku celková}} = 100 \text{ g} + 120 \text{ g} = 220 \text{ g}$$

$$m_{\text{kyseliny}} = 15 \% \text{ ze } 100 \text{ g} = 15 \text{ g}$$

m kyseliny (g)	...	m roztoku (g)
15	...	220
x	...	100

$$x = \frac{15 \cdot 100}{220} = \underline{6,82 \text{ g}}$$

B) Použijeme křížového pravidla

Platí :

$$\frac{x - 0}{15 - x} = \frac{100}{120}$$

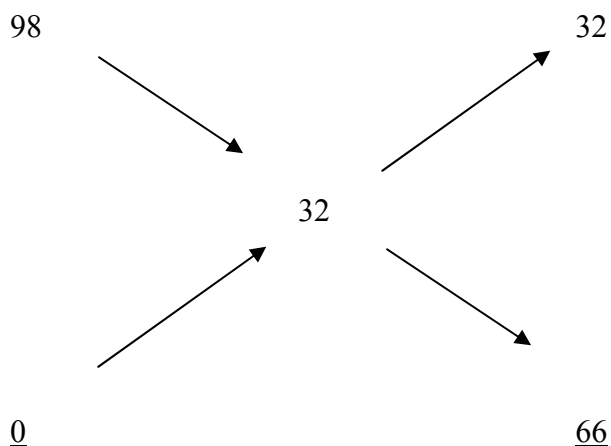
$$120 x = 1500 - 100 x$$

$$220 x = 1500$$

$$\underline{x = 6,82}$$

Výsledný roztok je 6,82 % .

Jaký objem koncentrované 98% kyseliny sírové o hustotě $1,836 \text{ g.cm}^{-3}$ je třeba k přípravě 2 litrů roztoku této kyseliny o koncentraci 32% a hustotě $1,235 \text{ g.cm}^{-3}$?

98 dílů ... $2000 \cdot 1,235 = 2\,470 \text{ g}$
 32 dílů ... $x \text{ g}$

$$x = \frac{32 \cdot 2470}{98} = 806,5 \text{ g} / 1,836 = \underline{439,3 \text{ ml}}$$

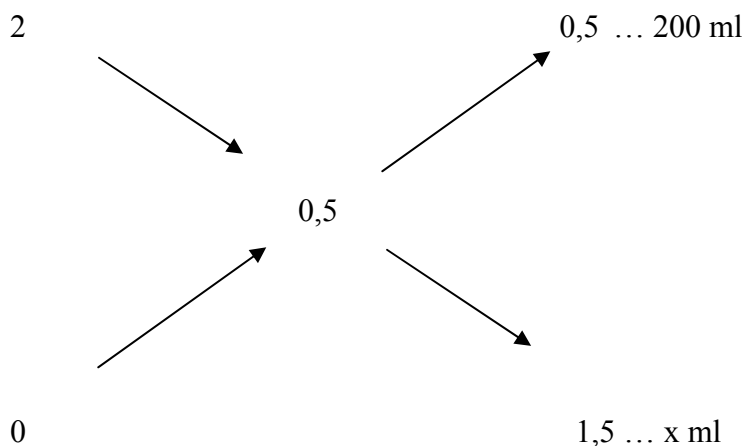
K 1 663,5 mililitrům vody je nutno přilít 439,3 mililitry koncentrované kyseliny sírové.

Průvodce studiem.

Při praktickém ředění samozřejmě platí zásada $K \longrightarrow V$

Zřed'te 200 mililitrů 2M roztoku na roztok 0,5 M.

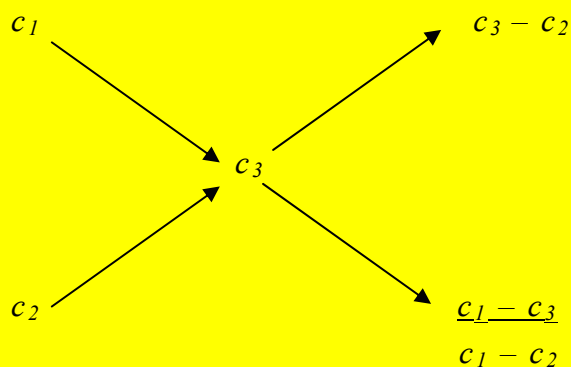

$$x = 3 \cdot 200 = \underline{600 \text{ ml}}$$

K původnímu roztoku přidáme 600 ml vody.

Průvodce studiem.

Pro molární koncentraci platí :

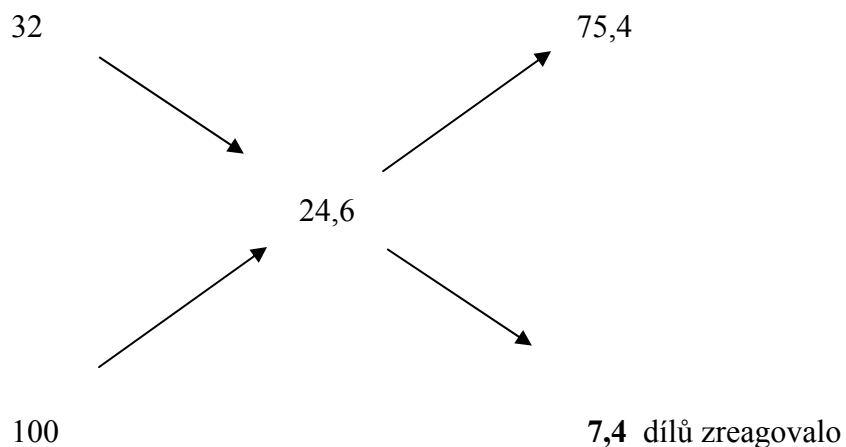

$$V_1/V_2 = c_3 - c_2 / c_1 - c_3$$

$$c_1 > c_2$$

Nový olověný akumulátor byl naplněn 2 litry roztoku 32% kyseliny sírové o hustotě $1,235 \text{ g} \cdot \text{cm}^{-3}$. Během několika hodin klesla hustota roztoku kyseliny na $1,175 \text{ g} \cdot \text{cm}^{-3}$ a na koncentraci 24,6%. Jaké množství kyseliny zreagovalo s olověnými elektrodami ?

Průvodce studiem.

Reagující kyselina je vlastně 100 % , proto dosazujeme do křížového pravidla 100 !

---

m (g)		Počet dílů
$2000 \cdot 1,235 = 2\,470$ g	...	75,4
x	...	7,4

$$x = \frac{7,4 \cdot 2470}{75,4} = \underline{242,4 \text{ g}}$$

Zreagovalo 242,4 gramů kyseliny sírové .

1.6. ZAHUŠŤOVÁNÍ ROZTOKŮ

Zahušťování roztoku ...

- odpařením určitého množství rozpouštědla z roztoku snížíme hmotnost a objem roztoku, množství rozpuštěné látky se nemění.
- Přidáním určitého množství rozpuštěné látky zvýším její koncentraci.

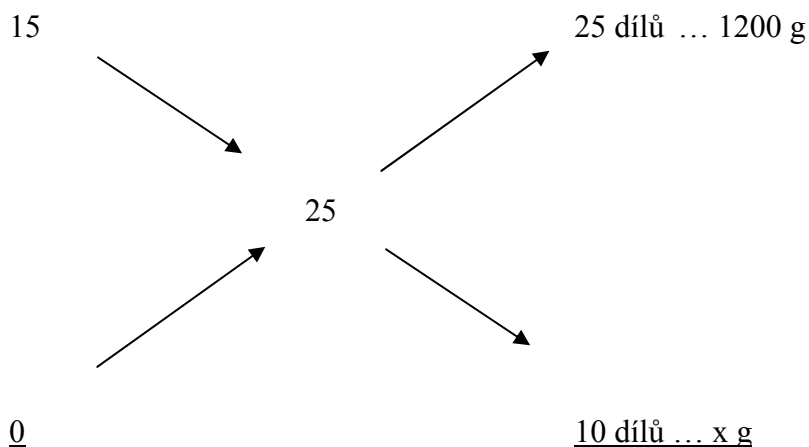
V důsledku toho se zvýší koncentrace roztoku.

Průvodce studiem.

Procentová koncentrace rozpuštěné látky = 100

Kolik gramů vody je třeba odpařit z 1200 gramů 15% roztoku kuchyňské soli pro zahuštění na 25% roztok?

$$x = \frac{10 \cdot 1200}{25} = \underline{480} \text{ g}$$

Je nutné odpařit 480 mililitrů vody.

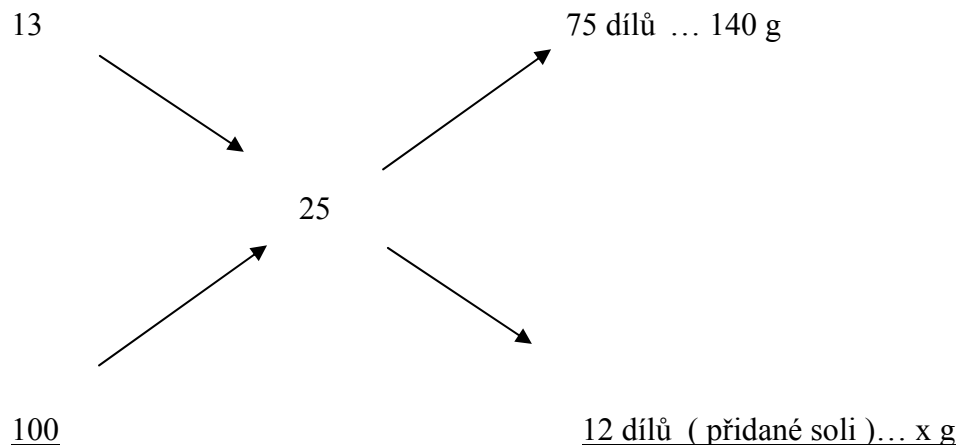
Průvodce studiem.

Z praktického hlediska je vhodnější zahušťovat přidáním rozpuštěné látky.

Kolik gramů soli je třeba přidat do 140 gramů 13% roztoku pro zahušřění na 25% roztok ?

$$x = \frac{12 \cdot 140}{75} = \underline{22,4 \text{ g}}$$

Do původního roztoku je třeba přidat 22,4 gramy soli.

Odpařením 20 gramů roztoku byly získány 4 gramy soli. Jakou procentovou koncentraci měl původní roztok ?

m soli (g)	m roztoku (g)
4	20
x	100

$$x = \frac{4 \cdot 100}{20} = \underline{20 \text{ g}} \text{ ve } 100 \text{ g roztoku}$$

Původní roztok byl 20% .

Průvodce studiem.

Tento příklad bylo nejvhodnější řešit úvahou „z hlavy“

Průvodce studiem.

Stále se nám v úlohách vyskytuje pojem sůl.

Tak jenom pro pořádek :

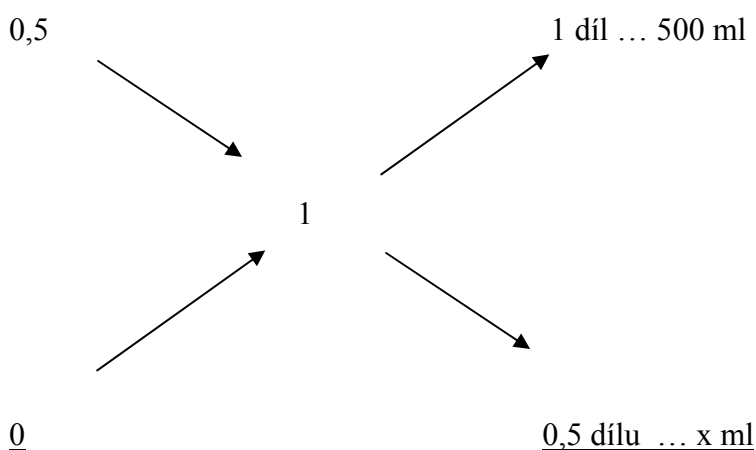
Soli jsou sloučeniny, které lze získat reakcí kyselin se zásadami. Ve vodných roztocích jsou disociovány na kationty a anionty. Zpravidla jsou dobře rozpustné ve vodě a dobře vedou elektrický proud; všechny typické soli jsou silnými elektrolyty.

Jak se připraví z 500 mililitrů 0,5M roztoku jodidu draselného roztok 1M ?

A) Odpařujeme

x = 250 ml („z hlavy“)

Požadované koncentrace lze dosáhnout odpařením 250 ml vody.

Průvodce studiem.

Početně je to skvělé, ovšem prakticky problém.

B) Přidáme rozpouštěnou látku

$$M(\text{KI}) = 166 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$$

Průvodce studiem.

Je nutno vyřešit jeden praktický problém. Kdybych dosypal KI do 500 ml roztoku, požadovanou koncentraci bych nezískal, protože bych změnil objem roztoku. Pracuji tedy s větším objemem. Nejjednodušší v tomto případě z hlediska výpočtu i praktické přípravy je pracovat s 1 l roztoku.

Úvaha :

- 1M roztok KI ... 166 g v 1 litru
- 0,5M roztok KI ... 83 g v 1 litru
- 0,5M roztok KI ... 41,5 g v 0,5 litru

$$166 - 41,5 = \underline{124,5 \text{ g KI}}, \text{ „chybí“}$$

Nejjednodušší je dosypat do původního roztoku 124,5 gramu jodidu draselného a roztok doplnit na 1 litr.

Úkol k textu.

Sestav „trojčlenku“ k předchozímu příkladu.

Mořská voda obsahuje asi 3,5% soli. Kolik soli zbude po odpaření 10 kg mořské vody ?

Průvodce studiem.

Řešme „z hlavy“ bez výpočtu na papíře .

$$3,5 \% \text{ z } 10 \text{ kg je } 350 \text{ g}$$

Po odpaření 10 kilogramů mořské vody zbude 350 gramů soli.

Do 700 gramů 12% roztoku chloridu sodného bylo přidáno ještě 30 gramů soli. Určete procentovou koncentraci nového roztoku .

m soli (g)		m roztoku (g)
$700 \cdot 0,12 + 30 = 114$	...	$700 + 30 = 730$
<u>x</u>	...	<u>100</u>

$$x = \frac{114 \cdot 100}{730} = \underline{15,62 \text{ g}} \text{ ve } 100 \text{ g roztoku}$$

Nový roztok je 15,62 % .

Část pro zájemce.

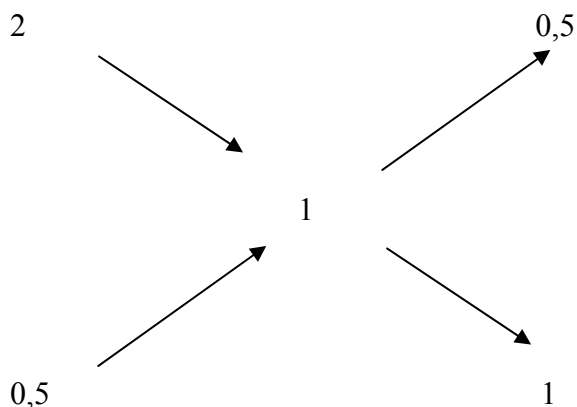
Určete molalitu roztoku .

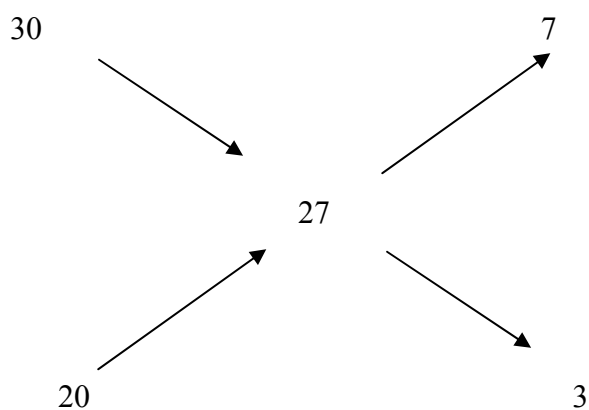
1.7. MÍSENÍ ROZTOKŮ O RŮZNÝCH KONCENTRACÍCH

V jakém poměru je třeba smísit roztoky 0,5M a 2M, aby byl výsledný roztok 1M ?

Tyto roztoky musíme smísit v poměru jejich objemů 1 : 2 .

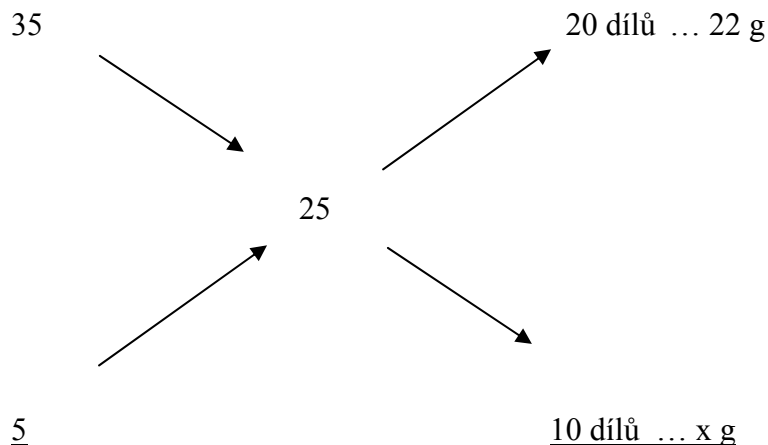
V jakém poměru je třeba smísit roztoky 20% a 30% , aby výsledný roztok byl 27 % ?

Tyto roztoky musíme smísit v poměru jejich hmotností 3 : 7 .

Jaká je hmotnost 5% roztoku chloridu sodného potřebného k přípravě 25% roztoku smísením s 22 gramy 35% roztoku téže látky ?

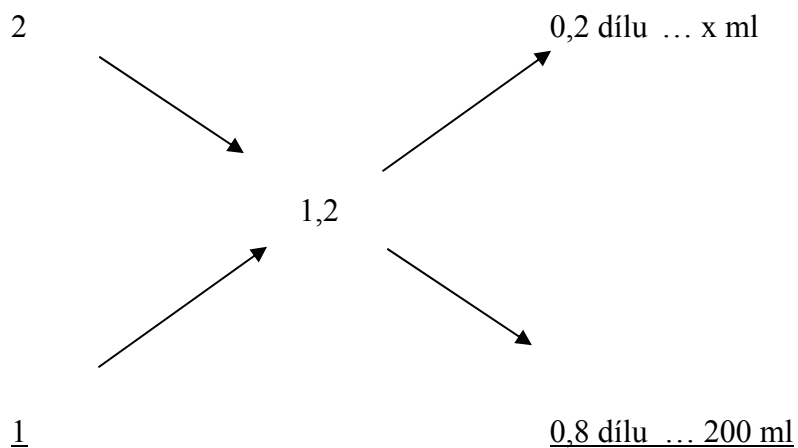

$$x = \frac{10 \cdot 22}{20} = \underline{11 \text{ g}}$$

K 22 gramům 35% roztoku je nutno přidat 11 gramů 5% roztoku .

Kolik ml 2M roztoku je nutno přidat k 200 mililitrům 1M roztoku pro přípravu 1,2M roztoku ?

$$x = \frac{200 \cdot 0,2}{0,8} = \underline{50 \text{ ml}}$$

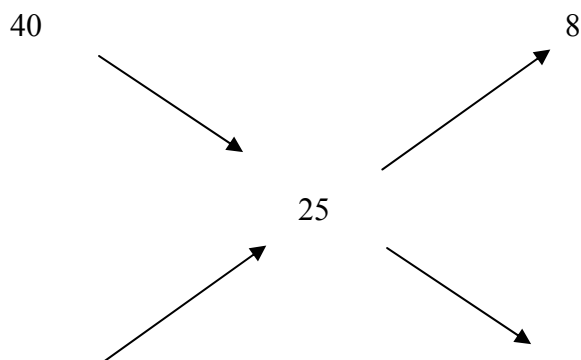
Je nutno přidat 50 mililitrů 2M roztoku .

Průvodce studiem.

Závěr předchozí úlohy lze spočítat „z hlavy“

Jak se připraví ze 17% a 40% roztoku 300 gramů 25% roztoku ?

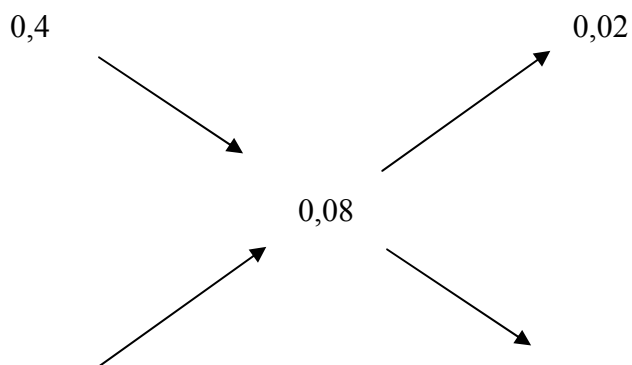

<u>17</u>		<u>15</u>
		23 dílů ... 300 g
		8 dílů ... x g

$$x = \frac{300 \cdot 8}{23} = \underline{104,35 \text{ g}}$$

Je nutno smísit 104,35 gramů 40% roztoku a 195,65 gramů 17% roztoku .

Jak se připraví 2 litry 0,08M roztoku, jestliže jsou k dispozici roztoky 0,4M a 0,06M ?

<u>0,06</u>		<u>0,32</u>
		0,34 obj.dílů ... 2 dm ⁻³
		0,32 obj.dílů ... x dm ⁻³

$$x = \frac{0,32 \cdot 2}{0,34} = \underline{1,88 \text{ dm}^{-3}}$$

Smísíme 1,88 litru 0,06M roztoku a 0,12 litru 0,4M roztoku.

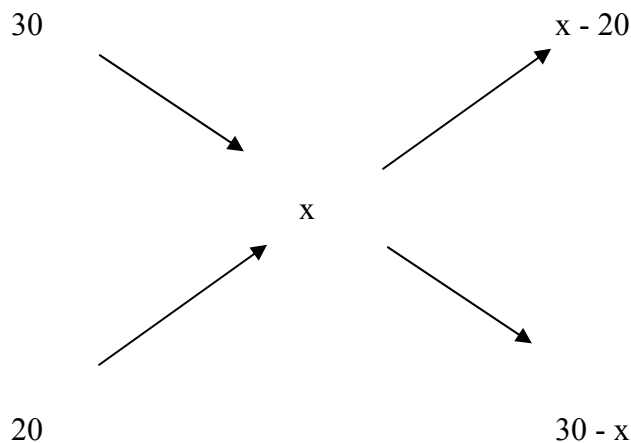
Jaká je procentová koncentrace roztoku, který vznikne smísením 150 gramů 20% roztoku a 200 gramů 30% roztoku ?

A) Křížové pravidlo

Průvodce studiem.

Pokud mísím více roztoků, lze křížové pravidlo použít postupně několikrát.

$$\frac{x - 20}{30 - x} = \frac{200}{150}$$

$$\begin{aligned} 150x - 3000 &= 6000 - 200x \\ 350x &= 9000 \\ x &= 25,7\% \end{aligned}$$

B) Zjistíme množství rozpuštěné látky ve 100 gramech roztoku

Průvodce studiem.

Rychlejší a jednodušší způsob řešení .

$$m_{\text{roztoku celková}} = 150 \text{ g} + 200 \text{ g} = 350 \text{ g}$$

$$m_{\text{rozpuštěné látky}} = m_1 + m_2$$

m_1 ... ve 150 g 20% roztoku je 30 g rozpuštěné látky

m_2 ... ve 200 g 30% roztoku je 60 g rozpuštěné látky

$$m_{\text{rozpuštěné látky}} = 90 \text{ g}$$

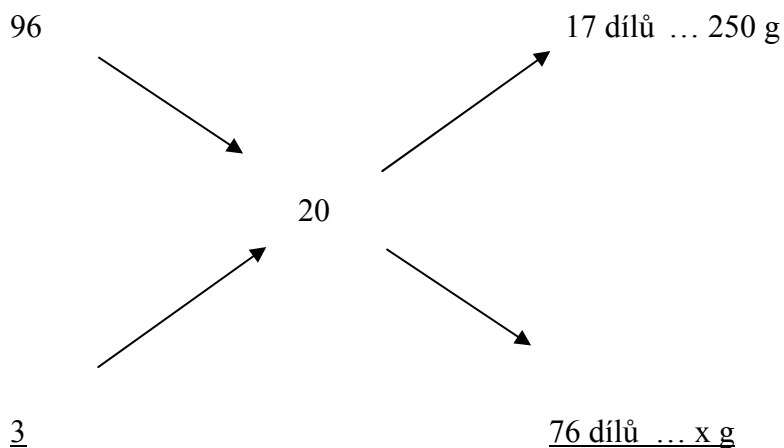

m rozpuštěné látky (g)	...	m roztoku (g)
90	...	350
<u>x</u>	...	<u>100</u>

$$x = \frac{100 \cdot 90}{350} = \underline{25,7 \text{ g}} \text{ ve } 100 \text{ g roztoku}$$

Výsledný roztok je 25,7 % .

Přidáním 250 gramů 96% kyseliny sírové k jejímu 3% roztoku o hustotě 1,018 g.cm⁻³ se zvýšila koncentrace na 20 %. Kolik ml 3% kyseliny bylo použito ?

$$x = \frac{76 \cdot 250}{17} = \underline{1\,117,65 \text{ g}}$$

$$V = \frac{117,65}{1,018} = \underline{1\,097,9 \text{ ml}}$$

Bylo použito 1 097,9 mililitrů 3% kyseliny sírové .

Určete výslednou molární koncentraci roztoku, jež vznikne smícháním 3 litrů 0,4M roztoku a 0,5 litru 1,6M roztoku.

Zjistíme látkové množství rozpuštěné látky v 1 litru roztoku.

$$n_1 = 3 \cdot 0,4 = 1,2 \text{ mol}$$

$$n_2 = 0,5 \cdot 1,6 = 0,8 \text{ mol}$$

$$n = n_1 + n_2 = 2 \text{ mol}$$

n rozpuštěné látky (mol)	V roztoku (dm ⁻³)
2	3,5
x	1

$$x = \frac{2}{3,5} = \underline{0,57 \text{ mol v 1 litru roztoku}}$$

Výsledný roztok je 0,57M.

Průvodce studiem.

Při těchto výpočtech zanedbáváme tzv. objemovou kontrakci, ke které dochází při mísení roztoků (výsledný roztok má poněkud menší objem než odpovídá prostému součtu objemů původních roztoků)

Korespondenční úkol.

- 8 % ocet o hmotnosti 1000 gramů se zředí vodou o hmotnosti 3500 gramů. Jaký je hmotnostní zlomek a procentová koncentrace octa ve výsledném roztoku ?
- Kolik pevného hydroxidu draselného je nutno přidat do 16% roztoku hydroxidu draselného o hmotnosti 250 gramů pro přípravu 25% roztoku .
- 400 gramů 92% kyseliny se smísí s 1200 gramy 76% kyseliny. Kolikaprocentní je směs ?
- Kolik vody je nutno přidat do 150 mililitrů 37,23% kyseliny chlorovodíkové o hustotě 1,19 g.cm⁻³ , abychom získali 23,82% roztok kyseliny chlorovodíkové o hustotě 1,12 g.cm⁻³ .

5. V jakém objemovém poměru je nutno smístit 0,5M a 0,1M roztok pro přípravu roztoku o koncentraci $c = 0,2 \text{ mol.dm}^{-3}$.
6. Jaká bude výsledná koncentrace roztoku, který vznikne smísením 250 gramů 20% + 450 gramů 30% + 500 gramů 80% roztoku ?
7. Urči výslednou koncentraci roztoku, který vznikne smísením 2 litrů 2M roztoku a 0,5 litru 0,1M roztoku ?

Shrnutí kapitoly.

Práce s roztoky je jednou ze základních dovedností každého chemika. Nejen praktické dovednosti, ale také schopnost teoretické přípravy je klíčová pro jakoukoliv další činnost v chemické laboratoři i v chemické teorii. Chemik, který neumí připravit požadovaný roztok nemůže efektivně pracovat. Příprava, ředění, zahušťování a mísění roztoků jsou činnosti, kde se velmi dobře uplatňuje „trojčlenka” spolu s tzv. „křížovým pravidlem“.

2. TERMOCHEMIE

V této kapitole se dozvíte:

- Přímá úměra lze použít i v některých termochemických úlohách
- „Trojčlenka“ je opravdu univerzálním matematickým nástrojem

Budete schopni:

- Řešit některé termochemické úlohy s minimálním matematickým aparátem
- Určit optimální metodu řešení dané úlohy

Klíčová slova této kapitoly:

Entalpie, teplo, teplota, ideální plyn, standardní podmínky

Čas potřebný k prostudování učiva kapitoly:
0,5 + 4 hodiny (teorie + řešení úloh)

Průvodce studiem.

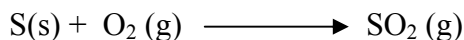
Předkládám pouze příklady, kde je možné alespoň v části řešení použít „trojčlenku“.

Předpokládám zároveň schopnost základní orientace v termochemii.

Proto nepředkládám toto téma uceleně tzv. „od začátku“.

Určete slučovací entalpii oxidu siřičitého, jestliže se spálením 12,8 gramů síry uvolnila energie 116 kJ.

Slučovací entalpie SO_2 se rovná reakční entalpii této reakce.

$$M(\text{S}) = 32 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$$

n (mol)		m Cu (g)
1	...	32
x	...	12,8

$$x = \frac{12,8}{32} = \underline{0,4 \text{ mol}}$$

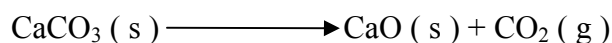
energie (kJ)		n (mol)
116	...	0,4
<u>x</u>	...	<u>1</u>

$$x = \frac{116}{0,4} = \underline{290 \text{ kJ}}$$

Slučovací entalpie oxidu siřičitého se rovná $\Delta_{\text{sl}}H = -290 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$.

Vypočti teplo nutné k rozkladu 10 gramů uhličitanu vápenatého na oxid vápenatý a oxid uhličitý .

$$\Delta_{\text{sl}}H (\text{CaCO}_3) = -1212,1 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$$

$$\Delta_{\text{sl}}H (\text{CaO}) = -635,1 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$$

$$\underline{\Delta_{\text{sl}}H (\text{CO}_2) = -393,6 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}}$$

$$\Delta H = -1028,7 + 1212,1 = \underline{183,4 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}}$$

$$M (\text{CaCO}_3) = 100,8 \text{ g} \cdot \text{Mol}^{-1}$$

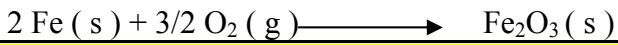
energie (kJ)		m (g)
183,4	...	100,8
<u>x</u>	...	<u>10</u>

$$x = \frac{183,4 \cdot 10}{100,8} = \underline{18,2 \text{ kJ}}$$

Musíme dodat 18,2 kJ energie .

45

Určete množství tepla, které se uvolní při oxidaci 1000 gramů železa na oxid železitý.

Průvodce studiem.

Mohu samozřejmě vyčíslit 4 , 3 $\longrightarrow$ 2 , pak musím násobit dvěma.

$$\Delta_{\text{sl}}H (\text{Fe}_2\text{O}_3) = \Delta H = - 816,4 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$$

$$M (\text{Fe}) = 55,85 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$$

energie (kJ)		m (g)
- 816,4	...	111,7
x	...	1000

$$x = \frac{- 816,4 \cdot 1000}{111,7} = - 7 \, 308,9 \text{ kJ}$$

Při oxidaci se uvolní energie - 7 308,9 kJ .

Kolik tepla se uvolní při spalení 20 litrů vodíku za normálních podmínek ?

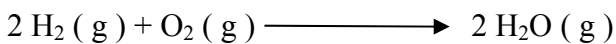

Průvodce studiem.

Pracuji s ideálním plynem za standardních podmínek

($p = 101325 \text{ Pa}$, $T = 293 \text{ K}$)

Standardní molární objem $V_{mn} = 22,4 \text{ dm}^3$

$$\Delta_{\text{sl}}H (\text{H}_2\text{O}) = - 242 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$$

$$\underline{\Delta H = - 484 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}}$$

energie (kJ)		V (dm ³)
- 484	...	44,8
x	...	<u>20</u>

$$x = \frac{- 484 \cdot 20}{44,8} = - \underline{216 \text{ kJ}}$$

Uvolní se energie ve formě tepla ve výši -216 kJ .

Úkol k textu.

Vypočítejte výhřevnost vodíku.

Vypočti předchozí příklad, jestliže je produktem kapalná voda .

Průvodce studiem.

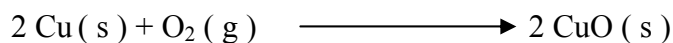
Jen k provětrání mozkových buněk :

Teplota Q je forma přenosu energie při vzájemném styku soustav s různou teplotou.

Teplota T je termodynamická stavová veličina.

K určení slučovací entalpie oxidu měďnatého bylo spáleno 32 gramů mědi, přičemž se uvolnila energie 78,5 kJ . Určete slučovací entalpii oxidu měďnatého .

$$M \text{ (Cu) } = 63,546 \text{ g} \cdot \text{ mol}^{-1}$$

energie (kJ)		m (g)
- 78,5	...	32
x	...	<u>63,546</u>

$$x = \frac{- 78,5 \cdot 63,546}{32} = - \underline{156 \text{ kJ}}$$

Slučovací entalpie oxidu měďnatého je $\Delta_{\text{sl}}H \text{ (CuO) } = - 156 \text{ kJ} \cdot \text{ mol}^{-1}$.

47

Korespondenční úkol.

1. Vypočtete, jaké množství tepla se uvolní, resp. spotřebuje při redukcii 100 gramů oxidu železitého hliníkem aluminotermicky.
2. Vypočtete spalnou entalpii pyritu .
3. Kolik tepla se uvolní, jestliže reakce
$$\text{N}_2 (\text{g}) + 3 \text{H}_2 (\text{g}) \longrightarrow 2 \text{NH}_3 (\text{g})$$
Probíhá při teplotě 25 °C jen z 80 % ?

Shrnutí kapitoly.

Rozsah termochemických výpočtů je samozřejmě podstatně větší, než zde bylo uvedeno. Tento malý exkurz chtěl ukázat možnosti využití „trojčlenky“ i v této oblasti.

LITERATURA

1. Korbačková, D. *Vybrané příklady z obecné a anorganické chemie.*
Ostrava: PFO 1987.
2. Nádvorník, M. *Přípravný kurz pro studium obecné a anorganické chemie.*
Pardubice: VŠCHT 1986.
3. Marko, M. *Příklady a úlohy z chemie.*
Praha: SPN 1978.
4. Vacík, J. *Přehled středoškolské chemie.*
Praha: SPN 1990.
5. Vacík, J. *Chemie pro I. Ročník gymnázií.*
Praha: SPN 1984.
6. Vohlídal, J. *Chemické tabulky.*
Praha: SNTL 1982.
7. Tržil, J. *Příklady z chemie.*
Ostrava: VŠB 1994.